

Írta: Diósi Ágnes

Együtt – vagy külön?

Az első cigány hivatásos nevelőszülői tanfolyam tanulságai
(folytatás előző számunkból)

Életrajzok

Fontos volt, hogy mit tudnak a családjuk történetéről, meddig nyúlik vissza az emlékezet.

Irma 43 éves.

Zenész cigányok vagyunk. Nappal dolgozott az apukám, éjszaka ment muzsikálni. Kocsmába, lakodalomba, névnapokra, szüreti bálba. Prímás volt, ő szervezte meg a bandát. Anyukám elment házakhoz, tapasztani a magyar asszonyoknak. Adtak egy kis kenyeret, szalonnát. Volt egy köténye, annak a sarkába tette. Hazahozta, széttördelte nekünk.

A régebbi időkről homályosak az információk.

Apukám a háborúba is vitte magával a hegedűjét. Mesélte, összeszedték őket, a hosszú hajú nőket kopaszra nyírták, a férfiakat kiherélték, apukámat sárban megcsúsztatták. Mint a zsidókat, lágerbe vitték őket, gettóba, gázkamrába. Úgy úszta meg, hogy tudott zenélni.

Földosztásról is mesélt az apukám. A magyarok kaptak. A jegyző kiosztotta. Cigány nem kapott. Kért, de nem kapott. Sőt, ha valaki ilyet kijelentett, küldték rá a lovascsendőröket. Anyukámat úgy megverték, hogy hónaljrakot kapott. Ment a bábához, hogy segítsen rajta, adott valami füvet. Főzött teát, az csökkentette a fájdalmat.

Irma édesanyja meghalt, apja újra megnősült. Ani a második házasságból született, 37 éves.

Hatéves koromig a cigánytelepen laktunk. Apám kivetett volt, anyám árva. Az én szüleim nagyon sokat dolgoztak, hogy a faluban lakás tudjunk venni. Analfabéták voltak, sajnos. Apám élelmes volt, nálunk nem volt éhség. Olyan tiszta, rendes volt, a kapcáját le kellett vasalni. Nem ette meg a dögöt. Én elvágtam a nyakát, nem tudom, hogy csináltam, véres lett a nyaka. Mondtam, dolgoztam, onnan hoztam, és nem igaz volt, mert mondták, hogy van egy döglött tyúk, Anika, nem viszed el? Mikor apu ette, nem mertünk egy kukkot se szólani. „Veres ennek a húsa – azt mondja –, honnan hoztad?” „Honnan, honnan – mondja anyám –, nem láttad, hogy a jány elvágta a nyakát?” Három ház volt a legszebb a telepen, egyik a mienk. Szoba-konyha, ki volt meszelve. Anyu elment faluzni, derékig volt a sárban. Hol Irma volt vele, hol én. Kapta az ebédet, nem ette meg (sír), azt mondta, csomagolják be a gyerekeknek. Apám a cséplőgépnél dolgozott, és oda kellett vinnünk az ebédet, hogy egyen egy kis főtt ételt. Anyám fején a kendő, apámén a jambó ki volt fakulva nyáron, ahogy mentek kapálni a

téeszbe. Nekem kellett ellátni az aprójószágot, takarítottam. Csak mosogatni nem szerettem, mert apu nem engedett ultrát tenni a vízbe, kellett a disznóknak. Undorodtam tőle.

Nagy dolog volt, amikor beköltöztünk a faluba, villany volt, nem kellett szénvasalóval vasalni. Kemence volt – sütött anyám kalácsot. Pulykának meg kellett lenni karácsonykor.

Érdekelt, hogy emlékeznek a telepfelszámolásra, a cigányok nagyipari munkába állítására.

Irma:

A jó Isten megsegítette a cigányokat, nagyon nagy árvíz lett, kiöntött a Szamos. A cigánylakások dőltek össze. Jött ki a Köjál, megtiltották, hogy igyunk a kútból. Beszórták. De hogy egy kutat csináltak volna... Mikor a házak összedőltek, a cigányokat betelepítették a kultúrházba. Akkor épültek a CS lakások. Szerintem ugyanolyan cigánytelepet csináltak. Még egy köves út sincs, járda sincs, csak egy pumpakút. Lebetonozták nekik a szobát. Nyáron napszámból éltek, tallóztak, elmentek lopni. Egy család dolgozott Pesten. Utána mentek többen az építőiparba, kertészeti vállalatához.

Gizi 40 éves, szintén Szabolcsból származik.

Telepen laktunk. Téglából, cserepes tetővel szoba-konyhás házat építettünk. Apám csordás volt, téesz-tag. Fölment a tanácsba, telket akart venni a faluban. „Szó se lehet róla.” Apám leültetett, diktált nekem egy levelet az igazságügyi minisztériumba. Lejöttek kocsival, az elnök még bocsánatot is kért. Húszezerért vett apám telket, az elnök mindent intézett, építettünk lakást. Jöttek Pestre dolgozni. Tizenhárom éves voltam, hét gyerekkel maradtam. Főztem rájuk, tanultam, mindent csináltam. Ha apám jött haza, el volt készítve a kaja. De a húst annyifelé csipte, ahány gyerek volt.

Jöttek toborzók a faluba, vittek fonónőnek. Két hónapig voltam ott. Jött értem apám, hazamentem vele.

Később Gizi mégis fölkerült Pestre. Dolgozott az építőiparban, téglagyárban, még a férjhez menése után is, sok évig.

Ezek az életrajzi adatok akkor is kiderültek, amikor az eredeti kérdés az volt, hogy ki hogyan nevelte csecsemőkorban a gyerekeit.

Erzsike 46 éves.

Se putri, se lakás nem volt, amiben élünk, anyuék is ott voltak, két dikón. Megszületett a lányom, se bölcső, semmi nem volt, csak az a kelengyepénz, amiből megvettem a párnát, pelenkát. Pléhateknőben fűrésztöttük, és köztünk aludt a csecsemő. Lepedőnk nem volt, még méterben mérték a pelenkát, az volt a lepedő, a miénk is. Minden csak közösen zajlott le. Tizennyolc éves voltam, mikor a második megszületett, az is közöttünk aludt. Akkor már nagy ágyunk volt, tettünk bele szalmazsákot, négyen aludtunk. Én az egyik végén a kisebbikkel, az apja a másik végén a nagyobbikkal. Elég nehéz volt még a szeretkezés is.

Vetettünk vályogot magunknak, egy az egybe le a földre húztunk föl egy lakást. Semmi alapozás. Amikor meghallotta a tanácselnök, hogy mi építünk oda a gödrökre, akkor lerohant, márpedig itt nem építetek. Közben mi kondások voltunk, és volt a faluban kondáslakás, de abban magyar család lakott. Mondtam neki, hogy amennyiben kipakoltatja azt a magyar családot, és mi odamehetünk, akkor máris lebontom. Hogy képelek én olyat, hát annak családja van, hát, mondom, nekem is családom van, nekem is kell a lakás. Fölépítettük. Mikor

a második gyerekem született, már a gerenda rajta volt, szurkos papírt tettünk a két oldalára, és ide költöztünk be a második csecsemővel.

Amikor már tudott ülni, felültem és nézte, mit csinálok. Amikor már féltem, hogy leesik az ágyról, letettem dunyhára, vagy paplanra, felöltöttem, hogy föl ne fázzon, és közben ott mozogtam.

Mikor kikerültünk a kórházból, körülbelül három-négy hétig betartottam a szabályt, háromóránként kezdtem szoptatni. De mivel köztünk aludtak a gyerekek, egyre többet kívántak. Éjjel még föl is álltam tisztába tenni. Volt, hogy arra ébredtem, mikor már olyan nyolc-kilenc hónaposak voltak, hogy szopnak. És én még javában aludtam. Mikor már nem akartam, hogy velem aludjon – kétéves volt –, akkor azt a pléhteknőt kibéleltem. Az volt a mosóteknőm, a gyerekágyam. Amikor jött a harmadik gyerekem, akkor ezeket a dolgokat levittem a vályogvetőre és a gyereket, amíg kicsi volt, ebbe tettem bele. A nagyobbik, a hároméves, meg mindig dédelgette a kicsit. Általában egy évig szoptattam őket. Egyedül a Józsi még másfél évesen is szopott. Leültem krumplit hámozni, hozta a kis széket, azt vettem észre, keres, kutat. Kikapta, kortyolt kettőt-hármat és otthagya.

Soha nem voltak egyedül. Pedig dolgoztunk. Vittem őket a vályogvetőre, jöttek velem, mikor a kondát hajtottuk. Egyik a ruhámat fogta, másik a karomon volt, harmadik a hasamban. Férjem az egyik faluvégről indult hajtani, én a másiktól. Ostor és kürt volt, amit meg kellett fújni. A gyerekek röhögtek, tetszett nekik, hogy az anyjuk fújja a kürtöt. Középen találkoztunk. Darabját tíz forintért őriztük, 450 disznó volt, az 4500 forint Ez '65-68-ban nagy pénz volt. És akkor egymás után jött: most húzzunk mellé egy kis konyhát... Megtermeltem a kertben, fogtam egy fél hold földet, nekünk járt háztáji. Magyarok között éltünk. Ajak szent falu, búcsújáráhely. Ott a cigányok nem voltak kitelepítve. A magyarok is szinte olyanok voltak, mint a cigányok. Békességben éltek. Ott azt lehetett megtanulni, hogy ha kevés is van, de legyen. Férjem is, én is, azon iparkodtunk, hogy a mindennapi falat meglegyen. Mindegy, hogy mosás, mázolás, tapasztás, vályogvetés, tallózás – meg kellett lenni.

Nyolc-kilenc hónapos korukig pelenkáztam őket, akkor már kezdtem szobatisztaságra szoktatni. De volt, amelyik hároméves korában se volt szobatiszta. Bugyi mindig volt rajtuk. Csabára például nem lehetett gumit húzni. Olyan volt a bőre, mint a pecsenye. A férjem rossz ingeinek a közepét kivágtam pelenkának. Vajjal kentem őket, kilóra lehetett kapni.

Tulajdonképpen én már majdnem mindennel elkezdtem őket etetni három hónapos koruktól. Például babfőzeléket főztem. Tettem bele egy kis babérlevelet, ecetet, szépen megfőztem, berántottam. Volt azért általában csirkehús, disznóhús. Amikor én ettem, kapott ő is. A számból.

Nagyon jólesett neki és szinte várta. Bármit ettünk, mindig kapott Vagy tőlem, vagy az apjától. Mikor már elkezdett járkálni, volt, amikor füstölt csontot kapott, ekkora cupákkal járkált, Istenem. Jólesett. Nem volt elég tányérunk. Fogtam egy tálat, leültem őket, és addig ettek, amíg volt. Fejére csapott egyik a másiknak a kanállal – Istenem. Akkor még kaptak. A tésztát imádták. Krumplis, káposztás, grízes, túrós – gyúrtam. Boltit nem ismertem. Táblám, az volt. Lenni kellett. Kiöntöttem a lisztet, három-négy tojást bele, vizet, amennyi kellett. Attól függött, mihez. Reszelt tésztához kőkeményre gyúrtam. Metélt tésztához: se kemény, se lágy ne legyen. Meggyúrtam, kinyújtottam. Két levéllel kellett. Kocka, metélt, szaggatott tészta...

Később, amikor már ezen a hagyományosnak mondható módon nem tudtak megélni, a fővárosba kényszerült Szabolcsból Erzsike családja is, Ennek a történetét egy másik kérdés kapcsán mesélte el.

Amikor Farkas Pista a hagyományos cigánycsaládról (saját, cigány anyanyelvű) családjáról beszélt, beleszóltak, ha a maguk életére ismertek. Persze, ezek a hagyományok mindenütt keverednek a paraszti hagyományokkal, mégis jellemző, hogy a cigányok mit tartanak fontosnak, milyen szokásokat őriznek. Például:

Pista:

Az asszony nem vetkezhett le a családja előtt, ha menstruált, nem gyúrhatott tészta. Férfiak sem vetkőzhetek a családjuk előtt, lányok a fiúk előtt.

Erzsike:

Ez nálunk is így volt. Sötétben vetkőztünk. Házaseletet az erdőben éltünk sokszor.

Pista:

Olyan asszony, aki sok gyereket hozott a világra, szent és sérthetetlen volt Olyan dicsőséget senki se élvezett a világon.

(De halkán azt is bevallotta Erzsike, hogy:

Az apám, meg a rokonok, meg mindenki bent feküdt az ágyon, én meg kint jajgattam éjszaka, egyedül, mint tizenhét éves anya. Szerencsére hozott a férjem bábát.)

De hogy a sok gyerek presztízskérdés a cigány családokban, s hogy egyesek jelentkezését a tanfolyamra az is motiválta, hogy valami ok miatt csak egy, vagy két gyereket tudtak szülni, többen is tanúsították.

Éva:

Én mindenképpen akartam volna még gyereket. Nem sikerült. Lakik a lakótelepen kívül egy cigánycsalád, a szülők nagyon rendesek, a gyerekek évek óta odajárnak hozzánk. Az én házam nyáron tele van gyerekekkel. Fiam is, lányom is mindig mondta: anyu, jó lenne még kistestvér. Mondtam, majd szerzek valahonnan. Ez így jött.

Pista:

Földes volt a szobánk. Szoba-konyha volt, két ágy benne, meg egy kis vacok. Anyám mázolt: lóganéval, sárga földdel. Az ágy lábáig ki volt meszelve. Hófehér volt az ágy alatt Ott égy szál szalma nem lehetett.

Erzsike:

Én is csináltam. Hófehérre meszeltem a földet. Különösen, mikor csecsemőt vártunk. Az volt a fertőtlenítés.

Pista:

Sokan jöttek hozzánk. Tele lettünk zsuvával. Anyám sűrűfésűvel fésülte ki, bekente petróval. De nem mondta, hogy ne jöjjenek. Elmentek, mindent lehúzott, kifőzött. Lúggal mosott.

Ani:

Hamuból csináltuk a lúgot.

Pista:

Ismerte a füveket. Főzött teákat. Pattanást kovással, görcsöt pohárral gyógyított, lázat vizes ruhával csillapított. Ha szorulása volt a gyerekeknek, fogta a háziszappant, kifaragott egy kis kúpot, ráfejté a tejét, betette neki. Ha valakinek fájt a szeme, jöttek anyámhoz. Belefejté a szemébe a tejet. Meggyógyult.

Pista:

Mária Terézia újmagyarnak nevezte el a cigányokat. Megtette, hogy elvette a gyerekeiket, mással neveltette, megverette, elpusztította őket. Akik úgy gondolták, hogy nem fogom megöletni magam, nem hagyom a gyerekeimet elvenni, letelepedtek, elhagyták a nyelvüket. Zenészek lettek, szép lakásuk lett, megtanultak magyarul. Akik meg nem akarták elhagyni a nyelvet, vándoroltak az erdőben. Ellentét támadt közöttük, pedig mind cigányok voltak. Nem azért cigány egy ember, mert tud cigányul beszélni, vagy nem tud. Arra kérem az Istent, hogy a magyar cigány és az oláh cigány között békét tegyen. Engedelmet kérek tőletek – sok magyar cigány nem akar tudni cigányul. De én azt szeretném, ha a ti gyerekeitek megtanulnának.

Anikó:

El voltam kényeztetve, mindentől óvtak. Az iskolában kevés cigánygyerekekkel érintkeztem. Főzárkóztunk. Anyuék elfelejtették, hogy cigányok vagyunk, nem úgy neveltek. Most jön elő nekem. Azért örülök a tanfolyamnak, mert cigányokkal nem érintkeztem. Itt kapcsolatokat teremtek, érzelmileg is másképp hat. Itt tudok meg dolgokat, amit eddig nem tudtam. Ezért akarom a gyerekeimet cigány táborba küldeni: a saját fajtájukat ismerjék meg. Szégyellem, hogy nem tudunk cigányul.

A Fővárosi Cigány Szociális és Művelődési Módszertani Központ egyhetes táborozást tett lehetővé számunkra Balatonszemesen. Nyolc család tudott eljönni, 14 felnőtt 27 gyerekkel. Egy-két-háromhónapos együttlét után nem lehetett észrevenni, hogy ki a saját, ki a nevelt gyerek. A családok gyerekei egymással is úgyszólván rokoni kapcsolatba kerültek. Azóta némely családok a szünidő folyamán saját egyik-másik gyereküket „kicserélték” egy-két hétre. Az egyik zenész apa magával hozta hangszerét a táborba, és vendéglátós romazenével szórakoztatta a társaságot, kisfiával együtt. Az autentikus cigányzenét az intézmény munkatársai biztosították számunkra. A legkisebbek is táncoltak, és a nagyobb gyerekek – egyik sem tud cigányul – lelkesen tanulták a cigány nyelvű dalokat. Néhány gyerekünket újra elvitte az intézmény táborozni a XV. kerületi gyerekekkel.

Folklórjuk a magyar cigányoknak is van. Szép volt, amikor a különböző származási helyről összekerült asszonyok közösen elénekelték egy közösen ismert dalt:

*„A mándoki erdő
tele van virággal,
tele van virággal,
sok szép cigány lánnyal.*

*Doktor uram kérem,
vizsgáljon meg engem,
vizsgáljon meg engem,
mert én beteg vagyok.*

*Beteg vagyok, anyám,
vigyél a kórházba,
vigyél a kórházba,
tegyél a vaságyra.*

*Ha kérdik, hogy vagyok,
mondd, hogy beteg vagyok,*

*olyan beteg vagyok,
talán meg is halok.”*

Az identitás problémáit sokszor feszegettük, s firtattuk: mit jelent cigánynak lenni:

Ani:

Büszke vagyok, hogy én is be tudtam illeszkedni a társadalomba, mint egy magyar: lakást szereztem, bebútoroztam, feltöltöttem a mélyhűtőt, a gyermekeim tisztán mennek iskolába, jó jegyeket hoznak. Iskolás koromban duplán kellett bizonyítanom, hogy felvegyenek kisdobosnak, úttörőnek. Bizonyítani akartam a többi cigánylánynak, hogy meg lehet szerezni a piros nyakkendőt Nótafa voltam – mi legyen egy cigány. Nagy élmény volt, mikor kötötték a piros nyakkendőt a nyakamba.

Teri:

Én nem voltam büszke. Mire lettem volna, hogy lenéznek? Hátrány van ebből, még a gyermekeimnek is. Kisfiam azt mondta: „anyu, vegyél olyan krémet, ami megfehérít”. Magyarázom: neked sokat kell bizonyítanod. Tízéves, csak ül, nem szól, nem tudom, mi zajlik benne. Hiába járok szépen, a paraszton meg egy ócska mackó van – cigány vagyok, és annak vesznek és minősítenek. Szólnak: nem hozzám tartozik-e, aki a lépcsőházban alszik.

Persze, Teri is büszke, hiszen szavaiból világosan kiderül, hogy semmire se tartja azt, aki őt minősíti.

Egyik vendégelőadónk valami olyasmit mondott, hogy mennyivel jobban fogják érezni magukat a nevelt cigánygyerekek cigány nevelőcsaládban, mintha szigorúan fegyelmező magyar családba kerülnének; „mellétek piszkos lábbal is bebújhat az ágyba”. Azonnal érezte, hogy melléfogott, mert megfagyott a levegő. „Azért, mert mi cigányok vagyunk, nálunk se lehet piszkos lábbal befeküdni az ágyba.” „Rossz volt a hasonlat – próbáltam gyorsan menteni a helyzetet –, ezzel csak azt akarta mondani, amit ti úgy fejezték ki, hogy nálatok nincs „reggeli, ebéd, vacsora”, hanem „akkor eszik a gyerek, amikor éhes”.

Felszabadultan beszéltek nevelési szokásaikról a fejlődéslélektani témák kapcsán is, mert meggyőződtek róla, hogy ezeket nem illetjük ítélettel, sőt, sok esetben jobbnak ítéljük, mint a „magyar” szokásokat, amelyekre Mester Zsuzsa szerint az a jellemző, hogy a kelleket és a muszájokat nagyon hamar megtanítja a gyerekeknek.

Ani:

Már csecsemőkorukban elkezdtünk hozzájuk beszélni, amikor szoptatjuk. Én például úgy csináltam, pici volt a fiam, ágyban volt, én vasaltam és úgy dumáltam. Egyszer jött az anyósom, azt hitte, ember van nálam. Kivel beszélgetek? Mondom, a gyerekeknek beszélek. Ilyen

kicsinek? Hát, mondom, csórikám ott ül, nézze a falat? Dumálok neki. Csak azt bánom, míg élek, hogy selypítve beszéltem. Már Dávidnál másképp csinálok mindent, igaz, ehhez három gyereket kellett előtte megszülnöm.

Teri:

Nekem úgy maradt a gyerek, ha mostam, vagy valamit csináltam, volt otthonkám, azt így leterítettem, hogy a gyerek láthassa. És akkor beszélgetett, azt hitte, ott vagyok, csöndben volt. Ha elvettem, biztos, hogy sírt.

Közösen állapítottuk meg, hogy azt a melegséget, amire a gyerekek hatéves koráig nagy szüksége van, a cigány családban garantáltan megkapja. A korlátozást, amire szintén szüksége lenne, sokkal kevésbé.

Anikó:

Nem is büntettek a szüleim, maximum, mikor már serdülők voltunk, és azt mondta apu, kilencre haza kell jönni és késtünk, akkor durr, egy tasli. Azon kívül, bármilyen kárt okoztunk a lakásban, márpedig okoztunk, vagy bármit csináltunk, soha nem büntettek meg érte. Dicséret, jutalom, az dögivel. Észre se vettük. Én már gyerekeimmel másképp csinálok. Sokkal szigorúbban fogom őket. Mikor kicsik voltak, majomszeretben nőttek fel: olyan nagyfokú szeretetben, mint az igazi cigánygyerekek. Mindent szabad, semmi sincs tiltva. Mostanában jöttem rá, hogy ez nem jó. Tizenkilenc éves koromban szültem az elsőt, úgy érzem nem voltam elég érett.

A cigány családokban szokásos majomszeretet egyik oka, hogy a szülők saját, gyerekkorban elszenvedett sérelmeiket kompenzálják a gyerekek kényeztetésével. Ezek a sérelmek jobbra az iskolával kapcsolatosak.

Ani:

Ketten voltunk cigányok az osztályban, minket küldött a tanítónk a telepre, összeszedni a gyerekeket. Úgy emlékszem vissza, nem mertem jelentkezni. Olyan pofonokat kaptam, nekiestem a táblának. Soha nem fogom elfelejteni, téli bugyi volt rajtunk. Egy magyar gyerek, osztálytársunk, odapisilt az előtérbe. És mit csinált az osztályfőnökünk? Le kellett húznunk a bugyit és megnézte, bepisiltünk-e. Nekem kellett vágnom a husángot, amivel elvert. Úgy félttem, még álmomban is azt éreztem, ül a mellemen. Ha felszólított, nem tudtam megszólalni. Órán ki kellett mennem tyúkólat takarítani. Utána a szobáját kellett kitakarítani. És hiába tudtam a számtanpéldát, akkor is hármast adott. A titkár lánya csak makogott, megkapta az ötöst.

Irma:

Mezítláb, hóban-sárban mentünk tíz kilométert az iskolába. Hat osztályt is alig bírtam kijárni, annyira verték a cigányokat. Itt fejeztem be az iskolát Pesten, munka mellett.

Teri:

Gyöngyösön születtem, de mi itt laktunk Pesten a Dzsumbujban. Szoba-konyha volt, meg egy közös előtér. Tán még mindig megvan, nem szeretek arra menni. Tizenegyen voltunk testvérek. Egymás hegyén-hátán aludtunk, lábtól egymásnak, ki hogy. A fejünk alatt is gyerek volt. Apám zenész volt, primás, ilyen kocsmái, kultúrház, lagzi, ilyesmi. Nagybátyja, Radics

Béla tanította zenélni. Kottát nem ismert. Amit keresett, megitta. Nem bántott minket, de csak abból éltünk, amit árultunk. Adósságot szerzett magának a kocsmában, ki kellett fizetni. Árultunk napraforgómagot, virágot, főtt kukoricát. Anyám is, én is, testvéreim is. Iskolába jártunk, a megkülönböztetés Pesten is megvolt, ugyanúgy, mint Vidéken. Nővérem '55-ös, én '56-os, ő megbukott, egy osztályba jártunk, egy padban ültünk. Az ő idegei nem olyanok voltak, mint az enyéme, egyet rácsapott a tanárnő, bepisilt. Még egyet rácsapott, akkor be is kakilt. És amit tudunk, azt se mertük mondani, mert tudtuk, hogy kapunk. Körmös, nyakas, ami jött. Kisebb testvéreimet is. Akkor már az anyu bement, megcsapott egy-két tanárt, kizárták a testvéreimet. Van egy húgom, aki csak ötöt járt. Mai napig sincs több iskolája, takarít valahol.

Ezekkel az emlékekkel függ össze, hogy ha gyerekeiket valami valós vagy vélt sérelem éri, mint az anyaoroslánok rontanak be az iskolába.

Ani:

Ha én bemegyek abba a rohadt szülői értekezletre, ott kussol mindenki. Én nem engedem, hogy lemajmozzák a gyerekeimet, vagy hogy az önbizalmat elöljék benne.

Teri:

Jött pénteken haza, magába zárkózott, feje fájt. Gondoltam, biztos kering benne valami betegség. Éjjel hányt. Nem tudott rendesen orgonázni. Tanulás se ment, olvasni se tudott. Na ülünk csak le, valami történt az iskolában. Titkár Zsuzsa néni bement az osztályba, ordított vele. A gyerekekkel együtt éreztem a görcsöt a gyomromban, a hányingert. Olyan gyűlölet volt bennem, ha akkor látom, nekimegyek. Hétfőn bementem a gyerekekkel, állok az iroda előtt, jön a titkár Zsuzsa néni. Mondom, elnézést, van egy kis probléma. Annyi pénzt küldtem, amennyit mondtak. Miért ordított a gyerekekkel?

Gizi:

A cigányok úgy vannak, ha megsértik egy szóval: „azért, mert cigány vagyok?”

Irma:

Sajnos, a cigány anyukák túlságosan mindent a lelkükre vesznek, ami a gyerekekkel történik.

Anikó:

A tanító néni azt mondta, ő úgy fogadja el a gyereket, ahogy van. Ha ezt úgy értette, hogy ahhoz képest, hogy cigány, akkor megnézheti magát.

De amikor fölvettem a kérdést, hogy ha ennyire nehéz cigánynak lenni, nem lenne-e mégis jobb azoknak az intézeti cigánygyerekeknek magyar nevelőcsaládokban, egyhangú „nem”-mel válaszoltak.

Hiszen nyilvánvaló: csak a cigány anyának rándul ugyanolyan görcsbe a gyomra, és a görcsöt feloldani is csak ő tudja. Csak a cigány család nyújt igazi védelmet, csak az összetartozás melege vértezhet fel a hántások ellen. És csak a cigány családok tapasztalataiból lehet megtanulni a mégis talpra esés, talpon maradás technikáit.

Beszélggettünk a továbbtanulásról is. Világosan kiderült, hogy a szociális nehézségeken túl a cigány családok felfogása is akadályt jelentett: lányok esetében kurvaságnak tekintették a magasabb iskolázást.

Ani:

Miattam vették a tévét, hogy ne jöjjelek el otthonról. Egy napig dolgoztam a tanítónak, hogy szerelje be nekünk a tévét. Nagyon megbántam, hogy hallgattam apura, és nem tanultam tovább. Nyolcadik után otthon dolgoztam a téveszben apámékkal. Meg volt, hogy ebédet kellett főznom, hordani a cséplógéphez. Szerelmes voltam, három évig jártam egy fiúval, cigarettáztam. Egyszer apám ostorral megvert. Akkor írtam a nővéremnek, gyere értem, mert apám gyilkol. Jött is azon a szombaton a nővérem, elhozott Pestre. Szállóra mentem, ÉM Szolgáltatónál dolgoztam. Hírünk volt, a két Jónás lánynak, munkánk után.

Munka mellett szereztek többen szakmát. Betti munka mellett tett le közgazdasági érettségét. Igazán támogatólag csak Anikó és Noémi mellett állt a család. Anikónak kereskedelmi képzettsége van, Noémi gimnáziumban érettségizett, három félévet tanárképző főiskolán is elvégzett. Apjának nagy álmai voltak vele kapcsolatban, soha nem bocsátotta meg, hogy férjhezmenése miatt abbahagyta a tanulást. Csak amikor a tanfolyami képzésről értesült, enyhült meg kissé. Ildikó tanulását egy kollégiumi abúzus törte ketté: társai azt gondolták, a cigányok mind kurvák.

Gyerekeiket illetően nagyigényűek, és harcra készek valamennyien. Igazágtalannak tartott osztályzatok, vagy bármilyen leminősítés miatt felszólalnak, panaszt tesznek, intézkednek vérmérsékletük szavát követve.

Sokat beszélgettünk arról, hogy szükséges-e és szabad-e fokozott erőfeszítésekre sarkallni a cigánygyerekeket az iskolában. Megállapodtunk abban, hogy egészséges gyerekeknek előbb-utóbb mindenképp csak hasznukra válhat, amit megtanulnak. Viszont az érzelmileg sérült nevelt gyerekek esetében az érzelmi biztonság az elsődleges, és az iskolai teljesítmény csak másodlagos kérdés.

Hogy nem az iskola a legfőbb értékmérő, azt az életutak, pályatörténetek beszédesen bizonyították. (Természetesen nem a megítélés, hanem a valóságos érték szemszögéből.)

Erzsi:

Feljöttünk albérletbe hatan. Hat-hétszáz forint volt az összes vagyionunk. Minden adósságomat kifizettem, mielőtt eljöttem, hogy a jó híremet kifújja a szél. Épp belecsöppentünk egy lakodalomba, sógornőm fia esküdött. Nincs mese, be kell szállni, meg kell forgatni a menyasszonyt. Odaadtuk az utolsó hatszáz forintunkat. Na most mi lesz? Nincs mani. Nincs munkahely. Lefeküdtünk a földre, mert nem hozhattam föl a putri-dolgokat. Másnap megjött a cuccunk. A mosóteknő, edényeim, ruháink, a dunyha. Ezen aludtunk, amíg nem tudtunk egy ágyat venni. Utána elkerült a férjem dolgozni. Kértünk kölcsön a bátyjától kétezer forintot, elindult a papírgyárba. Vagy négy-öt helyen volt. Először a bejelentkezés. Nem értett íráshoz-olvasáshoz, hiába négy osztálya volt, amiért nem tudta elintézni, engem ütött az úton. Cigánynál divat! Kibírtam a két egyformát, amíg kitöltöttem a papírt, jó, be vagyunk jelentkezve. Én is elindultam munkát keresni. Gyerekeket elindítottam iskolába, mindenütt rendesen fogadtak, annak ellenére, hogy cigányok voltunk, szegények is. Az átigazolást kellett kérnem, szó nélkül felvették a gyerekeket, rendes időben elindultak iskolába. Elálltam én is dolgozni. A férjem közben megismerte a jobb módokat, szőke nőket, társaságot, finomodott a beszéde. Közben monoklikkal mentem be, nem tudtam, hogy miért kaptam, csak kaptam. Már a harmadik-negyedik fizetésnél egy fillért nem adott haza. Egy bűdös fillérig mindent elivott. Elmentem a tanácshoz, hogy fölvehessem a családi pótlékot. Alá kellett írnom egy olyan papírt, hogy a férjem nem látja el a családját. Ettől kezdve én szedtem a családi pótlékot és úgy tartottam, mint a többi gyermekemet. Dolgoztam a Csepel

Művekben. Tízíg takarítottam, tizenegyötől kettőig a konyhán voltam, kettő után mentem géemkázni. Megszületett a Béni '81-ben. Már akkor bent volt a lakásigénylésünk. A szociális osztályon azt kérdezték tőlem: volt maga állami gondozott? Igen. Hány évig? Tizenhárom évig, írja be. Beírtam. Hetedik évembe léptem Pesten, amikor megkaptam a lakást. Letérdepeltem, és azt mondtam, amikor a férjem előtt ütött a családja, hogy ha csak egyetlenegyszer egy olyan lyukat kapok, ahova csak egy ágyat tudok betenni, nem érdekel, hol lesz, merre lesz, ha ugyanolyan putriba jutok vissza, amilyenből feljöttem, akkor is, abban a pillanatban elfogadom. És ez így is volt. Ezt az egy lakást kaptam, ebben vagyok. Az életemben, amióta születtem, egy putri-lakásom volt, meg ez, amit itt kaptam az államtól. Két és fél szobás. '83-ban mentünk oda, '85-ben már váltunk. A saját lakásomból a szállóra kellett költözni, mert a férjem agyonütött volna. Délután vittem a gyerekeknek a kaját, ők meg jöttek hozzám megbeszélni a dolgokat. És ők látták el a kisebbet, amíg el nem rendeződtek a problémák.

Amikor túlestem a műtéten, megpróbáltam feltápázkodni. A Csepel Műben hiába dolgoztam, nem emelkedett a fizetésem. Láttam, hogy a magyar barátnőimnek, akik körülöttem dolgoztak, mindegyiknek négy-öt száz, meg ezer forinttal emelkedik a fizetésük, szinte négy-öthavonta. És akkor fogtam magam és eljöttem. Egyik napról a másikra. Körbenéztem, és azt kérdeztem a szakszervezetistől: mire adjátok ti a béremelést? Arra, hogy valaki bejár részegen, vagy arra, hogy valaki dolgozik? Mert ez volt a magyar munkatársam.

Ennyit jelent az, hogy honnét és hova jöttem fel. De én azt is tudtam értékelni, a putrit is, meg ezt is tudom értékelni. És még az se volt, hogy hónapokig koldultam volna munka után. Egy nap nem telt el, hogy én munkát találjak. És mennyit dolgozok? Azelőtt két ember volt a földszinten, most egyedül dolgozom azért a szar tizennégyezer forintért, mert ennyit kapok kézhez.

Ani:

Ugyanígy éltem le az egész mindenségemet. A magyarok mind kapták a jutalmat, a pénzt, meghalt a férjem, azt se kérdezték tőlem: tudsz adni a gyerekeidnek enni? Vállaltam ablakpucolást, létráztam, hogy a gyerekeimnek legyen, és ugyanígy sirtam, mint te. Én is odamentem a szakszervezetishez. Azt mondta, miért nem kérek segélyt. Én? Segélyt? Hogy elvigyék a gyerekeimet intézetbe?

Juli:

Ahol laktunk, a házban lakott a testvére. Így ismertem meg. Milyen a cigány: erőszakos. Megtetszettünk egymásnak. Tudtam, hogy intézetben nőtt fel, de nem ivott, rendes volt, míg össze nem házasodtunk. Attól kezdve, hogy összeházasodtunk, egy darabig fogható volt. De a családja iszik nagyon. És ő, részegen, nagyon nagy bajokba keveredett. Toltam az utcán a babakocsit, elnéztem a boldog embereket. Két műszakban dolgoztam, ott voltam egy kéthónapos és tizenöt hónapos és egy óvodás gyerekekkel. Egy almával mentem el dolgozni, hogy a gyerekeknek a tejet meg tudjam venni. És akkor a családsegítőben elhangzott egy mondat: a gyerekeket el kéne vinni hetesbölcsődébe. Mondtam, akkor én itt se voltam. Nem akartam elválni. Gyerekeim apja, nem akarok válni. És bizony rájöttem, hogy el kell válnom. Harminc napot kapott, hogy elhagyja a lakást. Sose felejttem el, eltűnt egy hétre, azt hittem, megszabadultam. Jött egy hét után, azt mondta, most letette a poharat, többet nem iszik. Azóta nem iszik. Azóta megvettük a kocsit, lakást cseréltünk. Sikerült az, amit soha nem hittem. Boldog vagyok, kiegyensúlyozott.

Teri:

Tizenhat voltam, mikor férjhez mentem. Férjem recski. Legénykorában, míg élt az anyukája, föl járt Párádra egy tanárnénihez, az tanította zongorázni. Megtanulta az alapokat, utána aztán nem használta a kottát. Kazettáról tanul. A vizsgához klasszikusokat kellett játszani, Für Elise-t például, Lisztől, Kodálytól darabokat, de hát a parasztnak nem az kell. Volt, mikor kicsit gádzáskodni akart, és akkor keresztet vetett a paraszt, hogy mi ez, templomban vagyunk? De ebből kellett vizsgázni. Először a regisztert kapta meg, aztán járt a stúdióba, az OSZK-ba befizette a pénzt, levizsgázott.

Én nem dolgoztam, nem engedte a papa, azt mondta, minek, mikor ő megkeres annyit. Járt lagzikba, mindenhova.

Mezőkövesdről kapott ajánlatot, csak pénzért adott helyet az OSZK. „Perkázatok, kaptok egy rajabb helyet, ahol lóvé is van”. Férjem egy kicsit perkázott, bekerült a Matyóba. Oda minden héten németek jártak, a parasztok előadták ezeket a lagzikat, fizettek. Utána, mikor ezek elmentek, bizony a parasztoktól keresett a férjem. Ott laktunk albérletben, amíg le nem járt a szerződés. Férjemet elhelyezték Párádra, utána Gyöngyösre. Ott szültem az első gyereket. Ez is felbomlott, menni kellett Nagyrédére, Sirokba – sok helyen laktunk Vésztő, Ladány, Biharugra – három-négy év leforgása alatt. Laktunk a Jászságban is, ott született a második gyerek, Szeghalmon a harmadik. Füzesgyarmaton háztájit kaptunk, neveltem csirkéket, keltetőgépeztem. Könyvet vettem, olvastam. Minden nap meszeltem az ólat, takarítottam. Mellettem lakott egy állatorvos, tőlem kért tanácsot. Ha lakodalom volt a faluban, hozzám jöttek. Tojásért sorba álltak. Onnan is el kellett jönnünk. Szerződötték a bagi csárdába. Ott megismerkedett egy pincérral, hívta lakodalomba Veresegyházára. Elmúlt a rendezvény, a főnök ottmarasztotta. Meg volt érte halva Veresegyház. Mondtam, nekem már elég a vándorlásból, papa. Akartunk építkezni Veresegyházán. Az üzletet megvette valaki, férjem elment a Balatonra játszani, Fótra, az már a maszekvilág volt, kiszúrtak vele, nem kaptunk családi pótlékot. Na, mondom, elmegyek dolgozni. Albérletet fizettünk, gyűjteni kellett, négy gyerekkel nehéz volt már. A papa is elment dolgozni a Délkerhez rakodónak, mert amit a zenéléssel keresett, csak a kajára volt elég. Délután négytől tízig zenélt, reggel hatra dolgozni ment. A FER-nél ki volt írva a felvétel, raktári dolgozónak, felvettek. Ha tudták volna, hogy cigány vagyok, nem vettek volna fel. Nem titkoltam, de rajtam nem látszik. Úgy tudták meg, hogy ajánlottam egy cigánylányt. Őrajta látszott. Nem vették fel. Megálltam a helyem, befogadtak. Voltak is nálam, meglátogattuk egymást, mikor brigádyülés volt. Főztem lecsós nokedlit, töltött káposztát, bodagot sütöttem. Ha nagyobb beosztású embereket hozott a főnök, én szolgáltam ki. Papával jóformán csak leveleztünk. Nem volt telek Veresegyházán, csak a cigány részeken, én azt nem fogadtam el, messze volt az iskolától. Beadtam a lakásigénylésemet Gödöllőn is, a FER-nél is, akkor épült az Énekes úti lakótelep. Megkaptuk a lakást, nagyon boldogok voltunk. Akkor már valamit észrevettem a férjemen. Ingerült lett, pedig nagyon jó ember különben. Napról napra rosszabb állapotba került. Talán a sok minden kijött rajta, mire nyugalomba kerültünk. Sokáig kezelték, majdnem minden nap látogattam. De még most is, bármelyik orgonistával kiáll Pesten...

Hallatlan erőfeszítésekről és helytállásokról tanúskodtak a résztvevők élettörténetei. Elképesztő, mi mindenen verekedtek keresztül magukat ezek az asszonyok, amíg megteremtették mai életkereteiket. Lenyűgöző volt az elpusztíthatatlan erejük és vidámságuk.

Viszont borzasztó nehéz volt megértetni velük, hogy ez nem törvényszerű: nem mindenki, aki ugyanonnan indult, jutott el ugyanoda, ahova ők. A külvilág előítéleteinél is keményebb

szigorral ítélték meg a boldogulni nem tudó cigányokat. Eseteket elemeztünk, hosszasan vitatkoztunk a boldogulni nem-tudás okairól.

Teri:

Például a férjem nővérének a fia. A börtön eszi a nyakát. Fölhoztuk őt Pestre, nálunk laktak három gyerekkel, amíg nem szereztünk nekik albérletet. Betettük az olajgyárba, elintéztük az óvodát, fizettük az albérletet, segítettük őket mindenben. Harmadik nap már lopott a gyárban. Akkor még a portás elnézte, nem szólt. Az asszonyt is már fölverték volna dolgozni, de a férfi újból csórt, elkapták. Otthon is lopta az áramot, jött neki egy papír, hogy ha nem fizet be kilencezer forintot tizenöt napon belül, elviszik a börtönbe. Én vettem föl személyi kölcsönt, a mai napig nem látom, nem azt bánom, hanem hogy nem állt meg a talpán. Építkeztek Recskén, mindenben segített az állam. Felesége nem tudta megfogni, a gyerekek pénzét megitta. Ez már nem önhibán kívül van.

Erzsi:

Az alkoholizmus betegség. Nem így született. Valahol biztos a gyerekkora lett elszúrva. Egy gyerek se jön úgy a világra, se cigány, se magyar, hogy az gyilkolni fog, lopni fog, részeges lesz. Az én férjem ugyanez volt. Minden este verekedett, minden este ivott, elvitte a pénzemet – de beteg volt! És megpróbáltunk, az egész család, ennek dacára úgy működni, hogy ő ember maradjon valamilyen úton-módon. És az én férjemnek is a gyerekkora lett elszúrva. A cigánygyerek listára van téve. Képesek a rendőrök a tízéves gyereket bevinni a rendőrségre, jegyzőkönyvezni, a magyar gyereket elengedik haza.

Számos hiteles történettel érzékeltettük, hogy az elszenvedett sérelmek hogyan vezetnek a személyiség leépüléséhez – mert nincs mindenkinek ereje a felülkerekedéshez –, ezért nem ítélnézhettünk az intézeti gyerekek vér szerinti szülei fölött.

A vizsgán rögtönzött és videón megörökített pszichodráma tanúsítja, milyen mélyen élték át ezeket a történeteket. Betti zokogva adta elő azt az anyát, akinek a gyerekeit később magához vette.

Olyan is volt a résztvevők között, aki úgy érezte, túl nagy teher ez az átélés még azon felül, amit a gyerekekkel magukra vesznek, és hogy neki várnia kell, amíg ezt feldolgozza magában.

Tragikus események is lezajlottak a tanfolyam ideje alatt. Noémi, aki februárra várta második gyermekét, decemberben koraszült, halvaszült. Előzőleg szkinhedek támadtak rá az utcán: meglökték a hasát és durva megjegyzést tettek a cigányok szaporaságáról. Sose fogjuk megtudni, van-e összefüggés a két esemény között, de sose fogunk megszabadulni a gyanútól. Vesztesége nem térítette el szándékától Noémit, hogy nevelőszülőként gyereket vegyen magához, de előbb meg kell gyógyulnia: hogy ne az elveszített helyét akarja betölteni. S akkor majd a nevelőszülőség remélhetőleg kárpótolni fogja a veszteségért.

Eredmények, remények, javaslatok

Azok az asszonyok, akik (vagy akiknek már a szülei) kiemelkedtek a cigányság többségére jellemző sorsból, s e folyamat során némiképp el is távolodtak eredetüktől, a tanfolyam ideje alatt újra azonosultak cigányságukkal. A létrejött távolság jótékonyan befolyásolta ezt az azonosulást. Szinte maguktól váltak el a megőrzésre érdemes értékek a meghaladásra megérett szokásoktól. Nagy élmény volt, amikor a modern pszichológia és

orvoslás gyakorlatában ráismertek a maguk gyakorlatára. Megtudtuk például, hogy a Rókus kórházban van a „bababarát” osztály, ahol az újszülöttek együtt vannak az anyákkal, nem teáznak, csak szopnak, és akkor szopnak, amikor sírásukkal jelzik, hogy szükségük van rá. Hoztak példát akkor is, amikor a pszichoszomatikus betegségek gyógyításáról, a lelki erők jelentőségéről volt szó. Két hívő asszony van a csoportban. Csodálatosan érdekes, ahogyan kereszténységük olykor egészen ősi, rontás hatalmát megtörő, démonokat elűző rítusokban nyilvánul meg. Betti azóta kigyógyította Gábort, Zolit és Attilát az éjszakai bepisilésből. Ani fehér, fodros ruháskában mutatta be Hajnikát a gyülekezetben, és együtt imádkoztak, hogy távozzon tőle minden öröklött rossz. Mélyről jövő, ősi erő sugárzik a gyerekek iránti szeretetükben. Ahogyan a kis jövevény pillanatok alatt otthon van a családjukban, feloldódik szokásaikban, ahogyan ünneplik érkezésüket, ahogy körülveszik őket a testvérek, rokonok, amilyen könnyedén megoldják a testvér-féltékenység problémáit, ha egyáltalán felmerül ilyesmi (hiszen nem probléma ez ott, ahol mindig sokan vannak) – az tanulhatatlan, taníthatatlan, tudományos szavakkal leírhatatlan. S eközben használják újonnan szerzett tudásukat, vizsgáztatják a védőnőt, óvónőt. „Képzeld, még azt se tudja, mi a szeparációs trauma. Azt se tudja, mi az, hogy deviáns.”

A tanfolyami vizsga családi légkörben zajlott, de ez nem azt jelenti, hogy elkedélyeskedtük a dolgot. Írásbeli, feleletválasztó tesztet töltöttek ki, és szóbeli kérdésekre adtak precíz válaszokat. Kéményen sulykoltuk a tételeket. Annyi könnyebbséget engedtem meg magunknak, hogy az utolsó foglalkozáson felosztottuk a tételeket, így a vizsgán senkit sem ért váratlanul a kérdés, s mivel együtt voltunk, kollektív tudássá összegződött a tananyag. Sikerült, amit elterveztem: eleget tettek az egységes követelményeknek, és megtanulták, ami csak tőlük volt elvárható.

Ennek jelképe lett a cigány franciasaláta. Felpakolva érkeztek a vizsgára az asszonyok süteményekkel, italokkal. Irma – szakképzett szakács – nagy halom rántott húst, nagy tál franciasalátát hozott, amit így kínált a megjelent vendégeknek: „Ez cigány francia saláta!” Mitől volt „cigány” ez a franciasaláta? Attól, hogy minden benne volt, amit franciasalátába bele lehet tenni, és azon kívüli még valami különleges fűszer. Meg attól, hogy nagyon sok volt: jusson mindenkinek bőven. S mindez nem volt mélyebb értelem híján. Azt a jelentést hordozta ez a különös metakommunikáció, hogy „mi elsajátítjuk, ami számotokra fontos, de abban a magunk módján akarunk megnyilvánulni, vegyétek már észre, és fogadjátok el tőlünk, amit adni tudunk, mert nagyon jó szívvel adjuk”.

Tanfolyam után lett még egy Julikánk és egy Magdink. Két cigányasszony a „gádzsók” tanfolyamára járt, de társaságunk és a számunkra biztosított státuszuk miatt hozzánk csatlakoztak.

Tanulásgként kell leszögezni, ami számomra teljesen természetes volt, hogy munkára és tanfolyami tanulásra csak úgy szabad szervezni embereket, ha állást is tudunk számukra biztosítani. Ha egyszer szükség van erre a munkára, akkor elfogadhatatlan érv, hogy státusra viszont nincs pénz. Azt is fel kell mérni, hogy a mai árak és jövedelmi viszonyok mellett mit jelent egy családban az új családtagok fogadása: át kell rendezni a lakást, bővíteni a berendezést, háztartási gépeket beszerezni a megnövekedett feladatokhoz. Ez támogatás nélkül nem megy. A tanfolyamunkon végzett és munkába állt nevelőszülőknek 120.000 forint beruházási segílyt tudunk adni a pályázaton nyert pénzből. Nem érhetjük be kevesebbel, ha igényes munkát, polgári életszínvonalon történő nevelést várunk, márpedig azt kell várnunk! A gyermekek jogai ellen vétünk, ha szegénységre ítéljük a nevelőcsaládokat.

Nagy szerencsémnek tartom, hogy a tanfolyam végeztével nevelőszülő tanácsadóként a családjaim mellett maradhattam, mert engem a folyamat egésze érdekel. Ők is abban

érdekeltek, hogy maradjanak meg nekik, és azért imádkoznak, hogy adjon nekem az Isten erőt, egészséget, hosszú életet. Sokszor figyelmeztetnek, hogy vigyázzak magamra. S miután mindenben részt veszek, és távlatában igyekszem látni és mérlegelni a dolgokat, elég sok észrevételem van.

Nem tudom, ki foglalta határozatba azt a követelményt, hogy a hivatásos nevelőszülői munkaviszonyhoz legalább öt gyerek vállalása szükséges, és hogy végiggondolta-e, mit jelent ez a gyakorlatban, a mai magyar lakásviszonyok közepette. Belegondolt-e, hogy mit takar valójában ez a követelmény?

Korábban, ugye, csak „hagyományos” módon lehetett nevelőszülőnek lenni. Vagyis fizetés nélkül, azért az állami dotációért, amit a nevelt gyerekekre rá is kell költeni. Amíg a nevelőszülősségre vállalkozó tisztos középhéteg más munkával megkeres annyit, amiből saját gyerekei és önmaga számára is biztosítani tudja legalább azt a fejkvótát, amit a nevelt gyerek számára az államtól megkap, az egyéb terheket erkölcsi indíttatásból, jószívvel vállalja, a dolog rendben van. Csakhogy, egyre kevésbé van így. Egyre több az elszegényedő, munkanélküli, nyugdíjas, rokkantnyugdíjas nevelőcsalád, ahol a költségvetés nagyobbrészt a családi pótlékra és gondozási díjra épül, s így a gyerekek számára hátrányos helyzetet garantál. Nemcsak anyagi, hanem lelki értelemben is, mert a szegénység okozta elégedetlenség, türelmetlenség, idegesség a gyerekek iránti türelmetlenségben, gyűlöletben csapódhat le. Ilyen körülményeknek nem szabad kitenni az amúgy is sokszorosan sérült gyerekeket. A nevelőszülői munkát azért kell tisztességesen megfizetni, és a nevelés költségeit is azért kell időről időre felülvizsgálni és korrigálni, mert a minőség másképp nem biztosítható. Aki a nevelőcsaládok áldozatvállalására számít, azt leplezi, hogy a minőség igazából nem is követelmény, csak az a fontos, hogy az állami gondoskodás alatt álló gyerekek nevelését minél olcsóbban meg lehessen úszni. A tanfolyamot végzett hivatásos nevelőszülő nem az elsajátított vázlatos ismeretanyagától lesz professzionista, hanem attól, hogy tudatosodik benne a minőségi követelmény. Ahogy a tanfolyam végén vizsgát tesz a tananyagból, úgy kell vizsgáznia nap, mint nap a nevelői munka minőségéből: mert ezért kapja a fizetését.

A minőségi követelmény pedig ellentmond annak a követelménynek, amely ezt a munkakört a gyerekek számától teszi függővé. Hiszen a munkáltató nem biztosít a meglévőnél nagyobb lakást, és nem fizeti a megnövekedett rezsiköltséget. Milyen jupon várhatná el, hogy a nevelőszülő saját költségén kisebbfajta intézetet rendezzen be és tartson fenn? Emögött is az a sanda szándék húzódik meg, hogy „ha már fizetést adunk, szabaduljunk meg minél több gyerek nevelésének terhétől”.

Programunk egyik eredményének könyvelhetjük el azt is, hogy csoportunkban ki-ki eldöntheti – családja létszámától, lakása nagyságától függően –, hogy hány gyereket tud vállalni. Ha csak egyet, akkor azért az egyért kapja a hivatásos nevelőszülői fizetést, ha hármat, akkor háromért, ha többet, többért. Nem szeretnénk ebben kiváltságosak lenni, kiváltképp azt nem szeretnénk, ha emiatt is a cigányok „túltámogatását” emlegetné bárki. Azt szeretnénk, ha példánkat törvénybe iktatnák az arra illetékesek.

Szükségesnek tartom annak belátását, hogy a nevelőcsalád – bár pénzért végzi a nevelt gyerekek nevelését – mégis: család. Nem intézmény. A benne végzett munka akkor szakszerű, ha megőrzi a család eredeti stílusát, hangulatát, eddig elért színvonalát. Meggondolásra ajánlom azt is, hogy a minőség ezen a téren is hosszú távú, a jövőben megtérülő jó befektetés. Nemcsak azt kell mérlegelni, hogy mibe kerül egy gyerek az intézetben, vagy a családban, hanem hogy mibe nem fog kerülni, ha intézményes támogatásra nem szoruló, talpán megállni tudó emberré válik egy normális családban.

A családba helyezést nagy körültekintéssel végezzük. Kimondott alapelv, hogy az intézmény a gyerekeknek keres szülőket, és nem megfordítva. A tanácsadó feladata, hogy a „kínálatot” a „kereslettel” összhangba hozza. Fontos szempont a már meglévő gyerekek életkora, a szülők életkora, az érzelmi egymásra találás, az egész család részéről megnyilvánuló fogadókészség a jövevény iránt. A családba fogadást barátkozás előzi meg az intézetben: ezt a folyamatot a pszichológusok kísérik figyelemmel az intézetekben. Kihelyezésre akkor kerül sor, ha a kapcsolat hitelt érdemlően kialakult.

Az érzelmekben gazdag cigány anyáknál a kapcsolatteremtés könnyen és gyorsan megy. Egyszerűen arról van szó, hogy valóban nagyon megszeretik a számukra „kijelölt” gyerekeket, akik ezt félreérthetetlenül megérik. Általában még egy fillért se kapnak, amikor már bevásárolják a leggyönyörűbb holmikat, játékokat, hordják be a narancsot, banánt, csokoládét. Az otthonba kerülés „beöltözést” is jelent: intézeti holmiból a család, a közösség ízlése szerinti ruhába. A kislányok fülbevalót is kapnak hamarosan. Ajándékokkal halmozzák el az új kistestvért a család nagyobbik gyerekei, boldogok velük az apák, áldásnak érzi jövetelüket az egész rokonság.

Megnyilvánulásaik általában kellemes, néha furcsálló vagy rosszálló meglepetést okoznak azoknak a szakembereknek, akik ennek a népnek a karakterét csak a vér szerinti szülők példájából ismerik, vagy abból se igazán. Bármennyit is foglalkozott az intézmény a cigánygyerekekkel, a gyermekvédelemben is fehér folt még a róluk való igazi tudás. Inkább csak lepusztulásuk jellemzői ismeretesek. Talán a mi tanfolyamunk története is elárul valamit értékeikről, a bennük rejlő gazdag lehetőségekről.

Július végéig 10 nevelőcsaládunk állt munkába összesen 17 nevelt gyerekkel. Egy családban van 4 gyerek, két családban 3-3, hét családban egyelőre 1-1. Közülük a későbbiekben többen fognak még 1-2 gyereket vállalni. Szeptemberben ismét munkába áll egy család – lakásproblémájuk megoldódott –, előreláthatólag 2 gyerekkel.

A kihelyezésekkel megkezdődött egy figyelmet érdemlő újabb folyamat. Közben terjed a hírünk a cigányság körében, már sokan érdeklődnek a következő tanfolyam iránt. Nincs kizárva, hogy egy merőben speciális közösségben is beindul ez a munka. Érdeklődés támadt ugyanis iránta a cigány anyanyelvű, gazdag kereskedők körében is, akik fizetés nélkül vállalkoznának rá.

Ha így lesz, ez egészen más felkészülést-felkészítést igényel, és új konzekvenciákat helyez kilátásba.